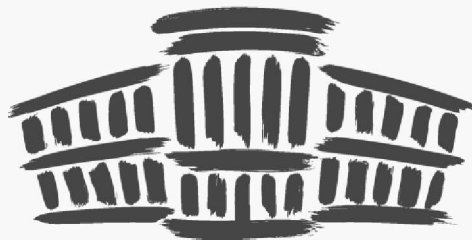

СУБОТИЦА
SZABADKA
SUBOTICA
SUBOTICA
2022

16. Međunarodna naučna konferencija
ПРОМЕНА ПАРАДИГМЕ
У ОБРАЗОВАЊУ И НАУЦИ

16. Nemzetközi tudományos konferencia
PARADIGMAVÁLTÁS
AZ OKTATÁSBAN ÉS A TUDOMÁNYBAN

16. Međunarodna naučna konferencija
PROMENA PARADIGME
U OBRAZOVANJU I NAUCI

16th International Scientific Conference
CHANGING PARADIGMS
IN EDUCATION AND SCIENCE

16. Међународна научна конференција

Промена парадигме у образовању и науци

Зборник радова

Датум одржавања: 3–4. новембар 2022.

Место: Учитељски факултет на мађарском наставном језику,
Суботица, ул. Штросмајерова 11., Република Србија.

16. Nemzetközi tudományos konferencia

Paradigmaváltás az oktatásban és a tudományban

Tanulmánygyűjtemény

A konferencia időpontja: 2022. november 3–4.

Helyszíne: Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar,
Szabadka, Strossmayer utca 11., Szerb Köztársaság.

16. Međunarodna naučna konferencija

Promena paradigme u obrazovanju i nauci

Zbornik radova

Datum održavanja: 3–4. novembar 2022.

Mesto: Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku,
Subotica, ul. Štrosmajerova 11., Republika Srbija.

16th International Scientific Conference

Changing Paradigms in Education and Science

Papers of Studies

Date: November 3-4, 2022

Address: Hungarian Language Teacher Training Faculty, University of Novi Sad,
Subotica, Strossmayer str. 11, Republic of Serbia

Издавач

Универзитет у Новом Саду
Учитељски факултет на мађарском наставном језику
Суботица

Kiadó

Újvidéki Egyetem
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka

Izdavač

Sveučilište u Novom Sadu
Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku
Subotica

Publisher

University of Novi Sad
Hungarian Language Teacher Training Faculty
Subotica

Одговорни уредник / Felelős szerkesztő /
Odgovorni urednik / Editor-in-chief
Josip Ivanović

Уредници / Szerkesztők / Urednici / Editors
Viktor Fehér
Laura Kalmár
Judit Raffai

Технички уредник / Tördelőszerkesztő /
Tehnički urednik / Layout editor
Attila Vinkó
Zsolt Vinkler

+381 (24) 624 444
magister.uns.ac.rs/conf
inter.conf@magister.uns.ac.rs

ISBN 978-86-81960-19-6

Суботица – Szabadka – Subotica – Subotica
2022

Председавајући конференције

Јосип Ивановић

в.д. декан

Predsjedatelj konferencije

Josip Ivanović

v.d. dekan

A konferencia elnöke

Josip Ivanović

mb. dékán

Conference Chairman

Josip Ivanović

acting dean

Организациони одбор / Szervezőbizottság /
Organizacijski odbor / Organizing Committee

Председници /Elnökök / Predsjednici / Chairperson

Viktor Fehér

University of Novi Sad, Serbia

Laura Kalmár

University of Novi Sad, Serbia

Judit Raffai

University of Novi Sad, Serbia

Чланови организационог одбора /A szervezőbizottság tagjai /
Članovi Organizacijskoga odbora / Members of the Organizing Committee

Viktor Fehér

University of Novi Sad, Serbia

Eszter Gábrity

University of Novi Sad, Serbia

Beáta Grabovac

University of Novi Sad, Serbia

Szabolcs Halasi

University of Novi Sad, Serbia

Rita Horák

University of Novi Sad, Serbia

Laura Kalmár

University of Novi Sad, Serbia

Cintia Juhász Kovács

University of Novi Sad, Serbia

Zsolt Námesztovszki

University of Novi Sad, Serbia

János Vilmos Samu

University of Novi Sad, Serbia

Márta Takács

University of Novi Sad, Serbia

Judit Raffai

University of Novi Sad, Serbia

Márta Törteli Telek

University of Novi Sad, Serbia

Zsolt Vinkler

University of Novi Sad, Serbia

Attila Vinkó

University of Novi Sad, Serbia

Éva Vukov Raffai

University of Novi Sad, Serbia

Секретарице конференције
A konferencia titkárnője
Tajnice konferencije
Conference Secretary

Brigitta Búzás
University of Novi Sad, Serbia

Viola Nagy Kanász
University of Novi Sad, Serbia

Уреднички одбор конференције
A konferencia szerkesztőbizottsága
Urednički odbor konferencije
Conference Editorial Board

Viktor Fehér
University of Novi Sad, Serbia

Laura Kalmár
University of Novi Sad, Serbia
(International Scientific Conference)

Cintia Juhász Kovács
University of Novi Sad, Serbia
(ICT in Education Conference)

Zsolt Námesztovszki
University of Novi Sad, Serbia
(ICT in Education Conference)

Judit Raffai
University of Novi Sad, Serbia
(International Scientific Conference)

Márta Törteli Telek
University of Novi Sad, Serbia
(International Methodological Conference)

Éva Vukov Raffai
University of Novi Sad, Serbia
(International Methodological Conference)

Научни и програмски одбор
Tudományos programbizottság
Znanstveni i programski odbor
Scientific and Programme Committee

Председник / Elnök / Predsjednica / Chairperson

Judit Raffai
University of Novi Sad, Serbia

Чланови научног и програмског одбора
A tudományos programbizottság tagjai
Članovi znanstvenog i programskog odbora
Members of the Programme Committee

Milica Andevski
University of Novi Sad,
Serbia

Éva Borsos
University of Novi Sad,
Serbia

Noémi Görög
University of Novi Sad,
Serbia

László Balogh
University of Debrecen,
Hungary

Benő Csapó
University of Szeged,
Hungary

Katinka Hegedűs
University of Novi Sad
Serbia

Edmundas Bartkevičius
Lithuanian University, Kauno,
Lithuania

Eva Dakich
La Trobe University, Melbourne,
Australia

Erika Heller
Lóránd Eötvös University,
Budapest, Hungary

Ottó Beke
University of Novi Sad
Serbia

Zoltán Dévavári
University of Novi Sad,
Serbia

Rita Horák
University of Novi Sad,
Serbia

Stanislav Benčič
University of Bratislava,
Slovakia

Péter Donáth
Lóránd Eötvös University,
Budapest, Hungary

Hargita Horváth Futó
University of Novi Sad,
Serbia

Annamária Bene
University of Novi Sad,
Serbia

Róbert Farkas
University of Novi Sad,
Serbia

Éva Hózsza
University of Novi Sad,
Serbia

Emina Berbić Kolar
Josip Juraj Strossmayer
University of Osijek,
Croatia

Dragana Francišković
University of Novi Sad,
Serbia

Szilvia Kiss
University of Kaposvár,
Hungary

Rózsa Bertók
University of Pécs,
Hungary

Olivera Gajić
University of Novi Sad,
Serbia

Anna Kolláth
University of Maribor,
Slovenia

Radmila Bogosavljević
University of Novi Sad,
Serbia

Dragana Glušac
University of Novi Sad,
Serbia

Cintia Juhász Kovács
University of Novi Sad,
Serbia

Elvira Kovács
University of Novi Sad
Serbia

Mitja Krajncan
University of Primorska, Koper,
Slovenia

Imre Lipcsei
Szent István University, Szarvas,
Hungary

Lenke Major
University of Novi Sad
Serbia

Sanja Mandarić
University of Belgrade,
Serbia

Pirkko Martti
University of Turku, Turun
Yliopisto, Finland

Damir Matanović
Josip Juraj Strossmayer
University of Osijek,
Croatia

Éva Mikuska
University of Chichester,
United Kingdom

Vesnica Mlinarević
Josip Juraj Strossmayer University
of Osijek, Croatia

Margit Molnár
University of Pécs,
Hungary

Ferenc Németh
University of Novi Sad,
Serbia

Siniša Opić
University of Zagreb,
Croatia

Slavica Pavlović
University of Mostar,
Bosnia and Herzegovina

Lidija Pehar
University of Sarajevo,
Bosnia and Herzegovina

Anđelka Peko
Josip Juraj Strossmayer
University of Osijek,
Croatia

Valéria Pintér Krekić
University of Novi Sad,
Serbia

Ivan Poljaković
University of Zadar,
Croatia

Zoltán Poór
University of Pannonia,
Veszprém, Hungary

Vlatko Previšić
University of Zagreb,
Croatia

Zoran Primorac
University of Mostar,
Bosnia and Herzegovina

Ivan Prskalo
University of Zagreb,
Croatia

Ildikó Pšenáková
University of Trnava,
Slovakia

Judit Raffai
University of Novi Sad,
Serbia

János Vilmos Samu
University of Novi Sad,
Serbia

László Szarka
University Jan Selyeho, Komárno,
Slovakia

Svetlana Španović
University of Novi Sad,
Serbia

Márta Takács
University of Novi Sad,
Serbia

Viktória Toma Zakinszki
University of Novi Sad
Serbia

János Tóth
University of Szeged,
Hungary

Vesna Vučinić
University of Belgrade,
Serbia

Éva Vukov Raffai
University of Novi Sad,
Serbia

Smiljana Zrilić
University of Zadar,
Croatia

Julianna Zsoldos-Marchis
Babeş-Bolyai University,
Cluj-Napoca,
Romania

Рецензенти / Szaklektorok / Recenzenti / Reviewers

Ottó Beke
(University of Novi Sad, Serbia)

Viktor Fehér
(University of Novi Sad, Serbia)

Eszter Gábrity
(University of Novi Sad, Serbia)

Beáta Grabovác
(University of Novi Sad, Serbia)

Szabolcs Halasi
(University of Novi Sad, Serbia)

Katinka Hegedűs
(University of Novi Sad, Serbia)

Laura Kalmár
(University of Novi Sad, Serbia)

Lenke Major
(University of Novi Sad, Serbia)

Zsolt Námesztovszki
(University of Novi Sad, Serbia)

Judit Raffai
(University of Novi Sad, Serbia)

János Vilmos Samu
(University of Novi Sad, Serbia)

Éva Vukov Raffai
(University of Novi Sad, Serbia)

Аутори сnose сву одговорност за садржај и језички квалитет радова. Надаље, изјаве и ставови изражени у радовима искључиво су ставови аутора и не морају нужно представљати мишљења и ставове Уредништва и издавача.

A kiadványban megjelenő tanulmányok tartalmáért és nyelvi helyességéért a szerző felelős. A kiadványban megjelenő írásokban foglalt vélemények nem feltétlenül tükrözik a Kiadó vagy a Szerkesztőbizottság álláspontját.

Autori snose svu odgovornost za sadržaj i jezičnu kvalitetu radova. Nadalje, izjave i stavovi izraženi u radovima isključivo su stavovi autora i ne moraju nužno predstavljati mišljenja i stavove Uredništva i izdavača.

The authors are solely responsible for the content and the language of the contributions. Furthermore, statements and views expressed in the contributions are those of the authors and do not necessarily represent those of the Editorial Board and the publisher.

СПОНЗОРИ КОНФЕРЕНЦИЈЕ / A KONFERENCIÁK TÁMOGATÓI / ПОКРОВИТЕЛЈИ
KONFERENCIJE/ CONFERENCE SPONSORS

Megvalósult
a Magyar Kormány
támogatásával

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

PANNON RTV
WWW.PANNONRTV.COM

IVANA MARINIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek, Republika Hrvatska

imarinic@foozos.hr, ivanamarinic@gmail.com

OBRAZOVANJE I SAMOBRZOVANJE KAO PERPETUUM MOBILE I NJEGOV VRHUNSKI REZULTAT

Sažetak

U radu se tematizira odnos prema obrazovanju kao jednom od konstitutivnih načina formiranja ljudske jedinice. Navode se primjeri iz povijesti, te se analiziraju metafore obrazovanja iz kojih se može zaključiti da je obrazovanje, odnosno samoobrazovanje kao vrhunski rezultat suvisloga obrazovanja, nešto što se po unutarnjoj logici u stanju mijenjati s izazovima vremena. Primjer za to je protekla pandemija, čije je paradokse i posve nove situacije (npr. prekid direktnog kontakta između nastavnika i učenika) obrazovanje uspješno premostilo. U nastavku rada se s idejom obrazovanja i samoobrazovanja povezuju motivi i metafore romana „Utvrd“ *Antoinea de Saint-Exupérya*. Interakcija ovih dvaju procesa i njihov istinski identitet pokazuju da proces uspješno pokrenutog obrazovanja postaje svojevrsni perpetuum mobile, kao u *Exupéryevom* romanu o kralju koji ulaže sve svoje snage u edukaciju svoga naroda. Smisao obrazovanja objašnjava se kroz ideje ovog pisca koji je inzistirao na kondicioniranju, smatrajući samoodgoj krunom odgoja i obrazovanja. U radu se zaključuje da je malo toga potrebno poput obrazovanja, kao i da se za održivost obrazovanja nije potrebno boriti, ako ono bude izvedeno u skladu s idejama koje ga nose od samih početaka.

Ključne riječi: *obrazovanje, samoobrazovanje, konstanta znanja, tradicija kao jedina garancija promjene*

1. Uvod

Promjene koje se odvijaju u ljudskim životima uslijed vanjskih događanja mogu se učiniti ključnima za promjenu dotadašnjeg načina funkcioniranja čovjeka, a ta se ideja neželjene promjene često prelijeva i u konceptualizaciju 'novoga učenika', stasalog u drugačijim, za obrazovanje pogubnijim okolnostima. Kao primjere možemo navesti još uvijek vladajuću pandemiju koja je učenike izgnala iz organiziranih obrazovnih ustanova pred ekrane, ratove koji onemogućavaju provedbu školovanja, ali i razvoj tehnike koja mijenja naše navike i obrasce ponašanja u interesnoj, komunikacijskoj i brojnim drugim sferama života. Ipak, ukoliko se u obzir uzme vrijeme koje je šire od vremena u kojem živi jedna generacija, limitirana svojim životnim vijekom i usredotočenošću na vlastiti opstanak u okviru turbulencija koje njihovo vrijeme donosi (a svako vrijeme donosi neke), tada se može utvrditi da pojave poput pandemije, rata ili napredne tehnologije ne bi trebale biti te koje diktiraju ciljeve i smisao obrazovanja. Ukoliko se na obrazovanje gleda kao na jedan od konstitutivnih načina formiranja ljudske jedinice, tada je obrazovanje, odnosno samoobrazovanje kao vrhunski rezultat suvisloga obrazovanja, nešto što se po unutarnjoj logici u stanju prilagođavati izazovima vremena. Jednom, kada je proces obrazovanja započet uz pomoć vanjskih sudionika, najčešće učitelja, ukoliko se na obrazovanje gleda kao na pomoć u razvoju pojedinca i njegove samospoznaje, ono postaje svojevrsni perpetuum mobile koji neminovno dovodi do samoobrazovanja, svog vrhunskog rezultata.

U ovome će se radu kroz analizu pogleda na obrazovanje nekoliko istaknutih filozofa te analizu djela „Utvrd“ *Antoine de Saint-Exupérya* (2017) istaknuti primjeri konceptualizacije obrazovanja putem metafora i pokazati da te metafore čine i sastavni dio paradigme i nastojanja za promjenom paradigme unutar obrazovne reforme u Hrvatskoj, ali i općenitog zahtjeva za porastom kvalitete obrazovanja. Analiza metafora oslanja se na teoriju metafore (*Johnson, 1987; Lakoff, 1987; Lakoff i*

Johnson 1980) kao alata za kvalitativno istraživanje konceptualizacije obrazovanja (za pregled upotrebe analize metafora u kvalitativnim istraživanjima vidi Schmitt, 2005). Schmitt (2005) navodi da je metafora prisutna kada riječ ili frazu možemo razumjeti izvan njenog doslovnog značenja, kada doslovno značenje proizlazi iz područja fizičkog ili kulturalnog iskustva (izvorna domena) te kada je doslovno značenje preneseno u drugo, uglavnom apstraktno područje (ciljna domena).

2. Efikasno masovno školovanje – stvarna mogućnost ili oksimoron

Richard Wagner zamolio je Friedricha Nietzschea – u to je vrijeme između njih cvjetao prijateljski i suradnički odnos – da se izjasni o stanju njemačkih obrazovnih ustanova. Pitanje koje je mučilo Wagnera, a problem je do današnjih dana, svodi se na zbunjenost izazvanu lošom kritičkom recepcijom Nietzscheova spisa „Rođenje tragedije“ (1997), djela koje je Wagner smatrao preponderantno važnim, a koje je znanstvena i obrazovna zajednica Njemačke dočekala na nož. Wagnera je zbunjivalo kako je moguće da neko malokrvno djelo sastavljeno od citata bude podizano na pijedestal, a snažni, budućnosti okrenuti Nietzsche istovremeno biva izbačen iz te zajednice i proglašavan „znanstveno mrtvim“. Stvarnost kao da je opovrgavala nazore ova dva njemačka velikana: efikasnost njemačkog obrazovnog sustava bila je notorna činjenica, vodeći su političari isticali kako su upravo obrazovne ustanove sudjelovale u usponu Njemačke do vodeće kontinentalne sile. Stupnjevitost obrazovanja od osnovne škole preko realke i gimnazije do univerziteta potvrđivala je smislenost tog sistema ponajviše kompetencijom ljudi koji su iz njega izlazili, radilo se često o vodećim europskim intelektualcima, ali ujedno i vrsnim tehničarima, majstorima i obrtnicima – ova osobina ima svoju legendu i danas u gnomama poput „pouzdana kao Njemačka“, a o redu i ustroju i danas se pišu knjige u kojima se obrazlaže specifičan njemački sistem, poput knjige Paula Levera „Kako Berlin vlada Europom“ (2018). Temelj tog obrazovnog sustava udarila su dva klasika obrazovanja, Johann Heinrich Pestalozzi i Adolph Diesterweg. Diesterweg je često isticao da je cilj obrazovanja u maturanta usaditi vještine samospoznaje, samoodgoja, samoosposobljavanja, na koje onda učenik umije i želi primijeniti snagu i volju, koristeći paletu načina, metoda, znači rekonstruirati vanjsku ljusku bića na svome vlastitome biću. Humboldtov univerzitet nastao je na temelju ovakvih ideja, što je dovelo do visoke valorizacije ovog učilišta u Europi, pa su na studij dolazili najbolji učenici iz brojnih zemalja, a i samo je učilište blagodat svoje organizacije i okrilje u kojemu se moglo kvalitetno učiti dalo nekima od najpoznatijih mislilaca svoga vremena, poput Johanna Gottlieba Fichtea, Friedricha Schleiermachers, Georga Wilhelma Friedricha Hegela, Karla Marxa, Waltera Benjamina, Friedricha Engelsa, Alberta Einsteina, Maxa Plancka. USAĐIVANJE VJEŠTINA kao metafora koju koristi Diesterweg prisutna je i u suvremenom poimanju kvalitetnog obrazovanja, no vještine se svode na tvrde i meke vještine, od kojih su prve više vezane uz tehnička, a druge introspektivna i društveno uvjetovana znanja. Kako su se politička vremena mijenjala i dolazilo je do sve snažnije liberalizacije, upravo od obrazovanja se očekivalo, baš kao i u današnja vremena, da ove nove okolnosti UGRADI u svoj sustav i omogući potpuniju pripremu za tzv. stvarni život. Nietzsche ne bi bio Nietzsche da se mirio sa zatečenim okolnostima, makar one bile takve da se na njemačka sveučilišta gledalo kao na uzorita, pa je on, ne bi li što plastičnije prikazao mijene novih vremena, upravo na temelju stanja u školama dao svoju prvu veliku dijagnozu vremena. Nietzsche je iza ovih bliješćih rezultata uspio dijagnosticirati OKOŠTALOST i nesposobnost ovih institucija za promjenu. Smatrao je da se obrazovni sustav mora mijenjati i da bi ga cijelog trebalo dobro preispitati. Esej u kojemu obrađuje ove teme naslovio je s „O budućnosti naših obrazovnih ustanova“ (2020) i ondje postavlja pitanja: gdje smo? kamo idemo? kako se moramo ponašati?, a zamjećuje dvije glavne silnice svoga vremena, koje imenuje kao „nagon za sve većim proširenjem obrazovanja“ i „nagonom za njegovu umanjeno i slabljenje“. Problem koji on vidi ima janusovsko lice: s jedne strane obrazovanje je demokratizacijom počelo biti prenošeno u sve veće krugove, a s druge se strane, upravo stoga jer je sveprisutno (kao da je time dobilo ono što je bitno), od njega očekuje da se odrekne svojih gospodarskih pretenzija i podčini potrebama države. Imamo s jedne strane sve glasiji „narod“ i s druge sve moćniju „državu“, što je paradoks nastao pojavom demokracije, odnosno demokratizacije. Ovo nije vječni problem i u europskoj se povijesti zapravo pojavljuje koncem osamnaestog stoljeća, kada – i to baš na Balkanu – njemački književnik Johann Gottfried Herder „otkriva“ postojanje naroda. Nietzsche piše o pretenzijama države, a državu vidi kao monstruožnu i silovitu izraslinu na tijelu naroda, vjerojatno na temelju promatranja Pruske, a krajnja svrha svega je da podanik bude iskoristiv od države. Nietzsche je smatrao da narod i država trebaju stajati ispred obrazovanja, kao

svojevrzne ideje vodilje, no obrazovanje ima samo jedan cilj: FORMATIRATI MLADE LJUDE U ONOM OBLIKU KOJI JE DRŽAVI U DATOM TRENUTKU NUŽAN.

3. Obrazovanje – meko, porozno, prilagodljivo, a jako tkivo

Kako bismo navedene ideje uspovalili s današnjom paradigmom i uočili koje se promjene događaju ili priželjkjuju u obrazovanju, izdvojiti ćemo metafore koje se javljaju u Nietzscheovim opisima obrazovanja. OBRAZOVANJE treba biti MEKO, a ne OKOŠTALO TKIVO i treba biti POROZNO kako bi u sebe primilo promjene kojima bi se odredio SMJER PUTOVANJA LJUDSKE VRSTE. Za razliku od Nietzscheove osude institucija kao nečega nesposobnog za promjenu, naše je vrijeme svjedočilo žustroj i spretnoj reakciji škola na situaciju s pandemijom u vidu prelaska nastavnog procesa u online okruženje, što je svakako rezultat mogućnosti koje nam omogućuje suvremena tehnologija, ali i spremnosti učitelja da u kriznoj situaciji usvoje nove vještine i omoguće nastavak funkcioniranja obrazovnog procesa. Ipak, u određenom smislu ne možemo se oteti dojmu da institucije nisu spremne na promjenu, odnosno da je sustav u određenim segmentima spor i okoštalo. Primjerice, unatoč preporukama hrvatskog Nacionalnog kurikuluma za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje (2017:14) o individualizaciji učenja, odnosno tezi da se „svim učenicima nastoji omogućiti da u što većoj mjeri ostvare željene ishode učenja, što znači da POUČAVANJE mora biti PRILAGODLJIVO, UVAŽAVATI I PRIHVATITI različite okolnosti, iskustva i mogućnosti učenika“, sve ono čime se mjeri uspješnost obrazovanja i osigurava prohodnost na veće stupnjeve obrazovanja pripada u sferu standardiziranoga testiranja (matura, PISA testovi, najava uvođenja 'male mature'), a ocjena je već općeprihvaćen i neupitan način provjeravanja nečijeg znanja. Je li takav pristup doveo do JAČANJA obrazovanja ili do Nietzscheovog 'UMANJENJA i SLABLJENJA obrazovanja'? Metafora JAKOGA obrazovnog sustava podrazumijeva metaforu PROIZVODNJEVRISNIH POJEDINACA, no postavlja se pitanje odnosa između pojedinaca i države – jesu li vrsni pojedinci inspiracija za državu i NOSITELJI njenih potencijala ili su, kao što Nietzsche ističe MATERIJAL KOJI TREBA FORMATIRATI KAKO BI BIO KORISTAN DRŽAVI. Najava kurikulumske reforme Borisa Jokića u Hrvatskoj često je sadržavala sintagmu o obrazovanju učenika za buduće poslove koji još ni ne postoje, a takav poduzetnički pogled na razvoj jednog bića bliži je ovoj drugoj metafori.

4. Širenje obrazovanja – 'raštimanje' izvrsnosti obrazovnog stroja

Nietzsche se u svoje vrijeme borio da vrijednosti koje definiraju budu klasične (Homer, Beethoven, Wagner, a ne novinarstvo, petparački romani i šund glazba). On je bio filolog i zalagao se za zadržavanje specifičnosti pojedinih kultura, a protiv „kozmpolitskog agregata“. Zapanjujuće, Nietzsche je – u jednoj od svojih klasičnih inverzija – bio ne za unapređivanje, nego unazađivanje obrazovanja, a poradi njegova opstanka. Smatrao je da je evidentno da su najveći protivnici istinskog obrazovanja upravo oni koji najglasnije viču o potrebi za njime, te se zalagao za manji broj vrhunski organiziranih ustanova, nasuprot uprosječivanju. Ustanove koje rade „za masu“ iako naizgled povećavaju pismenost, zapravo sijeku granu na kojoj sjede veličine poput Shakespearea ili Horacija – nećemo polemizirati s njegovim idejama, nego samo iznijeti neke zanimljive aspekte, jer je očito da se problem obrazovanja, ne samo u smislu „problema“, nego nečega kroz što se čovjek razvija, nalazi s modernim čovjekom već od konca devetnaestog stoljeća, paralelno sa spomenutim političkim mijenama. Nietzsche je svakako htio reći jedno: učitelji moraju davati sve od sebe i učenicima prenositi svoje najbolje znanje, a ne se s njima „harmonizirati“ ili usklađivati. U današnje bismo vrijeme mogli reći slično: PRIJENOS NAJBOLJEG ZNANJA podrazumijeva POSJEDOVANJE NAJBOLJEG ZNANJA i POSJEDOVANJA VJEŠTINA ZA PRIJENOS istoga. Pokušamo li se prisjetiti učitelja ili učiteljice koje rese upravo ove odlike, shvatit ćemo da smo ih upoznali tek nekoliko u životu. Unatoč visoko organiziranom sustavu obrazovanja nastavničkoga kadra i nemalim ulaganjima u promjene u obrazovanju (barem u idejnom, papirnatom smislu), on i dalje nije vrhunski organiziran, tj. on je STROJ u koji se ulaže radi UNAPREĐIVANJA i BOLJEG FUNKCIONIRANJA, no u PROIZVODNOM smislu ne zadovoljava kriterij izvrsnosti. Moglo bi se reći da školovan čovjek nije nužno i obrazovan čovjek, odnosno odnjegovan tako da volja za znanjem (iz bilo kojeg područja) i samospoznajom (koja je fenomen važan kako za rad na sebi tako i za rad s drugima) budu u prvom planu u odnosu na karijeru i identitet koji im osigurava određeni položaj u društvu. Nietzsche je mislio da i barbarstvo može biti elegantno, i da se do elegantnog barbarstva danas dolazi upravo neadekvatnim obrazovanjem.

5. Obrazovanje – otkrivanje duha u samome sebi i oblik življenja

Ovaj je zahtjev velik, a *Rüdiger Safranski* (2021: 123) piše: „Za Nietzschea je Sokrat predak zapadnjačke karijere znanja i volje za znanjem. Taj Sokrat utjelovljuje načelo znanja i istine usmjereno protiv tragike. Ono je upereno protiv tragike jer postavlja zahtjev: *ne samo spoznati bitak, nego čak i korigirati*.“ I onda nekoliko redaka dalje: „Kad Nietzsche govori o univerzalnoj ljekovitoj moći znanja, tada se to u prvom redu odnosi na duh koji ima udjela u svemu, što posebice zorno dolazi do izražaja u odnosu Platonova Sokrata spram smrti. Spoznati, to nam demonstrira Sokrat, znači BITI DIO DUHA KOJI NADILAZI EMPIRIJSKO JA. Oduvijek smo već prožeti tim duhom, ali presudno je OTKRITI GA U SEBI SAMOME i PREPUSTITI MU VLAST NAD VLASTITIM VOĐENJEM ŽIVOTA sve do smrti.“ (*Safranski*, 2021: 123-124) Sličnog je mišljenja i Karl Jaspers:

„Obrazovanje je *oblik življenja*; kraljeznica mu je disciplina kao *umijeće mišljenja*, a prostor sredeno *znanje*. (...) Obrazovanje je na Zapadu za šire slojeve, na odstojanju od mase, do danas uspelo jedino putem humanizma, dok su pojedincima i drugi putovi bili mogući. Tko je u mladosti učio grčki i latinski i čitao antičke pjesnike, filozofe, povjesničare, tko je u se primao matematiku, upoznao Bibliju i malobrojne velike pjesnike iz vlastita naroda, taj je ispunjen jednim svijetom koji mu u svojoj neizmjerne pokretljivosti i otvorenosti daje sadržaj, koji se ne da izgubiti i omogućuje mu dostupnost svega ostalog. (...) Nije specifična darovitost za jezike ili za matematičko mišljenje ili za realije ono što odlučuje, nego je to pripravnost čovjeka da bude duhovno dirnut. Humanistički je odgoj uvijek odgoj pojedinca koji svojim bitkom u postanju s odgojem probire sam sebe. (...) Antika je faktički udarila temelje za to što mi na Zapadu kao ljudi možemo biti. U Grčkoj je zamisao o obrazovanju prvi put ostvarena i shvaćena onako kako od tada i važi za svakoga tko je razumije. Svaki veliki uzlet ljudskog bitka na Zapadu se odigrao zahvaljujući nekom novom dodiru i raspravi s antikom. Ondje gdje bi bila zaboravljena, nastupalo je barbarstvo. (...) Premda stalno izložen mijenama, naš je temelj antičko doba, a tek u drugom redu i bez autonomne obrazovne moći to je prošlost vlastita naroda. Volja masa danas to obrazovanje u najboljem slučaju tek dopušta. Broj ljudi, kojima ono nešto znači, sve je manji. (...) U opstanku masovnog poretka obrazovanje svih približava se zahtjevima prosječna čovjeka. (...) Čovjek mase ima malo vremena, ne živi život iz neke cjeline, više ne želi pripremu i naprezanje bez neke konkretne svrhe kojom bi ih pretvorio u korist; on ne želi čekati i dopustiti dozrijevanje; sve odmah mora biti trenutnim zadovoljenjem; duhovno je postalo trenutnom zabavom. (...) Od sada obrazovanje znači nešto što *nikad ne poprima oblik*, nego u iznimnom *intenzitetu želi izaći iz praznine*, u koju se stalno *iznova upada*.“ (*Jaspers*, 1998: 121)

Jaspers je blizak Nietzscheu po ovim svojim na prvi pogled elitističkim pogledima na obrazovanje, no uočimo li metaforu o obrazovanju kao OBLIKU ŽIVLJENJA, shvaćamo da se zalažu za pounutranjenje POTREBE za obrazovanjem kroz izlaganje znanju koje će potaknuti duh i misao na daljnja traženja i obogaćivanja. Drugim riječima, obrazovanje kao isključivo materijalistički PRIJENOS ZNANJA I IDEJA neće imati uspjeha i bit će kontraproduktivno, a obrazovanje koje shvaćamo kroz metaforu HRANE ZA DUH I MISAO je održivo znanje, perpetuum mobile iz naslova članka, koji vodi do želje za konstantnim samoobrazovanjem. Jaspers je problematičnim shvaćao upravo ono što je danas standard: novina, koja je u naše vrijeme glavni pokretač svega, i starina, koju opisujemo podcjenjujućim kvalifikativima (*Jaspers*, 1998: 123). Kasnije u tekstu ide još i dalje, pa u maniri egzistencijalističke filozofije opisuje kako danas više nije moguće voljeti, nego samo koristiti, a ljude se cijeni kao interesantne, dakle kao podražaje, a ne kao subjekte. „*Obrazovanim* slovi onaj koji je za sve to sposoban, koji djeluje novim, inteligentnim i interesantnim. Polje tog obrazovanja jest diskusija, koja je danas postala masovnom pojavom“ (*Jaspers*, 1998:1 24).

6. Obrazovanje – samodostatno uobličenje pojedinca ili sluga vladajućem 'gospodaru'

Jaspers zvuči pesimistično, kao i Nietzsche, a pogledamo li što o temi obrazovanja piše *Max Scheler* (1996: 63), onda kao da je perspektiva umalo pa još i uža: „Nikada i ni u koje vrijeme meni poznate povijesti nije bilo nužnije, nikada teže pravo obrazovanje vodećih elita!“ Scheler piše o obrazovanju kao o prašumi u kojoj se izgubilo jedinstvo nacionalnog obrazovanja. Opisujući duhovnu situaciju svoga vremena, sa zabrinutošću piše o razlikama i identičnostima u pristupima obrazovanju dvaju velikih zemalja, SAD-a i SSSR-a, razlikama koje su u suštinskom smislu sličnosti: jedni u ime ideologije zabranjuju sve gdje se spominje „bog“, drugi u ime vjerskog fundamentalizma priječe put u obrazovanje svemu descendentskom (lamarskizam, darvinizam, vitalizam). Opisujući Španjolsku piše: „Sveučilište u najtežoj borbi za opstanak s nadutim klerikalizmom“ (*Scheler*, 1996: 65). Zanimljiv je

njegov prikaz stanja u Njemačkoj, gdje odjednom dolazi do paradoksalnog osnaživanja veza sveučilišta s crkvom, što za posljedicu ima priklanjanje kleru, a ne mišljenju: „Sve trči i juri onamo – ne da bi potražili obrazovanje za svoju dušu, *ono* obrazovanje koje odgovara vlastitoj individualnoj osebnosti i bitnom određenju i objektivnoj kulturi znanja vremena, nego da bi potražili nešto posve drugo: gospodara koji zapovijeda što se ima misliti, činiti, kako se ima živjeti.“ Ponajviše ga brine što su vođe postali puki gurnuti eksponenti čas pučkih, čas crkvenih, čas komunističkih vladajućih nagona, pa piše:

„Demokracija može danas od diktature spasiti samu sebe, a ujedno i obrazovna i znanstvena dobra još samo na *jedan* način: time da samu sebe ograniči, da *služi* duhu i obrazovanju, a ne da njima hoće zavladati. Inače bi preostalo samo još jedno: prosvijećena despotska diktatura, koja se ne obazire na obrazovanje neprijateljske mase i njihova vodstva, nego njima vlada uz pomoć biča, sablje i kolača. (...) Istaknuo sam u svojoj, spočetka već citiranoj sociologiji znanja, kako se teorijska i sociološka struktura znanja našeg društva sve više približava onoj aleksandrinsko-helenističkog doba. Ondje kao i ovdje, vazda novi savezi, krugovi, sekte grubo mistične, praznovjerne vrste, sumnjivi izbavitelji koji se razumiju u masovnu sugestiju, k tome kao pandan jedan bezidejni stručni pozitivizam (aleksandrizam) sve više potiskuje jedinstvo i plemenitu zaokruženost grčkog i rimskog obrazovanja.“ (Scheler, 1996: 66-67)

Nakon toga Scheler (1996: 68) formulira tri pitanja, koja se odnose podjednako, kako piše, i na one koji se žele sami obrazovati, kao i na one koji žele obrazovati druge. Ova tri pitanja su: 1. što je uopće bit obrazovanja? 2. kako nastaje obrazovanje? 3. kakve vrste i oblici znanja uvjetuju i određuju proces kojim od čovjeka nastaje „obrazovano“ biće? Obrazovanje je za Schelera prije svega kategorija bitka, ne znanja i doživljavanja, on ovu misao metaforizira opisivanjem kompletnog UOBLIČENJA, DOŽIVLJAVANJA i DRŽANJAČOVJEKOVA, u smislu njegove žive cjeline. To su, piše: ODVIJANJA, PROCESI, AKTI. Kompletni UNIVERZUM – evo još jedne metafore – sažimljen je i sažet U JEDNOM ČOVJEKU: to je SVIJET OBRAZOVANJA. Metafora svijeta draga je Scheleru, svijeta i kao mikrokozmosa, kao čovjekova svijeta, i kao makrokozmosa, dakle svijeta kao cjeline. On na čovjeka gleda kao na stvorenje koje je kao fizičko i kao psihičko i kao noetičko biće slučaj primjene svih „oblika zakona koje poznajemo: mehaničkih, fizikalnih, kemijskih, biologijskih, psihologijskih a i noetičkih, od kojih posljednji izražavaju bit umnoga bića uopće, dakle i božanskoga, ako takav postoji“ (Scheler, 1996: 69). Scheler citira Aristotelovu rečenicu: „Ljudska je duša u stanovitom smislu – sve“ i onda oko nje objašnjava svoju ideju o obrazovanju, o onome što bi ono trebalo biti. Težiti za obrazovanjem znači „ljubeći(m) žarom tražiti oničko uzimanje i imanje udjela u svemu što je svjetski bitno u prirodi i historiji, a ne samo slučajni tubitak i takobitak – znači s Goetheovim Faustom htjeli biti mikrokozmosom“ (Scheler, 1996: 69). To bi dakle značilo neutaživo žeđati „za najtješnjim sjedinjenjem i simpatijom sa svjetskim bitnostima svake vrste, koja je nekoć svekolikoj 'philosophia' zauvijek dala ime ljubavi prema bitnome“ (ibid). Scheler je smatrao da se ljudi koji se posve oslanjaju na egzaktne znanosti trebaju odreći obrazovanja, posve ga odbaciti: „Tko posjeduje samo ovo shvaćanje biti čovjeka što nam ga je neupitno približila *jedino* prirodna znanost, tko na ono što tradicionalni jezik Europe još od Grka naziva 'duhom', 'umom' gleda samo kao na komplicirani sporedni rezultat dvostranog životnog procesa – taj neka bude također tako konzekventan i neka se *odrekne* ideje i vrijednosti 'obrazovanja'“ (Scheler, 1996: 73). Ovdje nas se poziva da budemo svjesni – skupa s Kantom, na kojeg se Scheler poziva – da smo stanovnici dvaju svjetova i da ovaj SVIJETKOJI NASTAJE (ili može nastajati) PRAVILNIM OBRAZOVANJEM nije ovdje samo u smislu one svrhovitosti o kojoj nam govore države i poduzetništva, nego da je on SAMODOSTATAN ili, Schelerovim riječima, „samovrijedan“. Scheler niže metafore i pregnantne slike, uspoređujući um sa SVJETLOŠĆU, BEZINTERESNOM LJUBAVLJU, ŽEĐU, SNAGOM, PORIVOM i fiksira ga u temelj distinkcije između njega i ostalih životinja, nazivajući ga BOLESNOM ŽIVOTINJOM koja je, kao posve nepripremljena za preživljavanje na zemlji, bila PRINUĐENA SMISLITI NAČINE VLASTITA OPSTANKA, suprotstavljajući se zakonima kojih je dio. Mario Kopic (2013: 185) u svojoj knjizi „Otkucaji drugoga“ citira Philippea Meirieu, koji kaže: „Odgov je ono suprotno totalitarizmu.“

Ukoliko ove metafore sagledamo u kontekstu značenja obrazovanja za današnjeg čovjeka, složit ćemo se da je pitanje obrazovanja ujedno i pitanje samoodgoja, te da je razvoj noetičke spoznaje odnosno samosvijesti jednako važan dio obrazovanja kao i povećavanje činjeničnih znanja, odnosno da metafora OBRAZOVANJA KAO PRIJENOSA ZNANJA nije dostatna za shvaćanje važnosti obrazovanja za čovjeka. Umjesto toga, pogled na obrazovanje kao na SADNJU KLICA IZ KOJIH ĆE NJEGOM I

HRANJENJEM, KAKO IZ VANJSKIH TAKO I IZ UNUTARNJIH IZVORA, STASATI NOVI ŽIVOT, dovodi do promjene paradigme, ali i obrazovne svakodnevice – ulazak u razred pretvara se u BRIGU ZA SVAKI POJEDINI NUTARNJI PLOD.

7. Obrazovanje – građenje utvrde u učenikovu srcu

Antoine de Saint-Exupéry, poznatiji javnosti kroz djelo „Mali princ“, autor je i djela „Utvrda“ (2017) u kojem je obradio problem o kojemu je ovdje riječ – kako od obrazovanja, kod kojeg je naglasak na kondicioniranju u koje je uključen i vanjski faktor, doći do samoodgoja, krune obrazovanja. Knjiga je to koja je nastajala poput *Andrićevih* „Znakova pored puta“ (2014), autor je u bilježnicu godinama unosio svoje misli i sav materijal duplo je deblji od objavljenog, a samo djelo zbunjujuće je sadržajem jer kao da se radi o uputama za preživljavanje u smislu nekog vrlo zatvorenog sustava koji u sebe ne pripušta nikakvu novinu. No vrlo brzo čitatelj se nađe u knjizi (i mislima) koje pozivaju na budnu otvorenost, na ono što je *Sloterdijk* u „Svoj život promijeniti moraš“ (2015) okarakterizirao kao podizanje života na viši stupanj baznog logora. Već je *Kant* (1803) u svom spisu „O pedagogiji“ istakao nešto što slično Exupéryevu nastojanju u „Utvrdi“: čovjek može biti ili samo dresiran, obučen, mehanički naučen ili zbilja prosvijećen. Prema Kantu, pravi odgoj sastoji se od slijedećih stupnjeva: DISCIPLINIRANJE, KULTIVIRANJE, CIVILIZIRANJE i MORALIZIRANJE. Exupéry gotovo pa doslovce slijedi ovaj obrazac. Glavni lik romana je apsolutni kralj, filozof i zakonodavac koji putem parabola nastoji odgojiti svoj narod u smislu da je čovjekov smišljeno vođeni život jedini način očuvanja civilizacije, da su svi drugi – tehnički, državni, itd. – neminovno osuđeni na propast. Djelo započinje stavljanjem samilosti u prvi plan. Narator promatrajući zbivanja u svom narodu -a radi se o fiktivnom pustinjском narodu – odlučuje izgraditi utvrdu u čovjekovu srcu: „Utvrdi, ja ću te izgraditi u čovjekovu srcu“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 15). Čovjek mu je sličan utvrdi: „Jer prikazalo mi se da je čovjek sličan utvrdi. Ruši zidove da si osigura slobodu, no on je samo srušena utvrda, otvorena prema zvijezdama“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 14). Metafora UTVRDE jedna je od najstarijih, poglavito od stoičke filozofije, o čemu je pisao *Hadot* (2016: 129) u djelu „Unutarnja tvrđava“, gdje je tvrđava ili utvrda prikazana kroz upravljačko načelo koje bi imalo biti „unutarnjom tvrđavom“. Druga velika metafora u djelu „Utvrda“ je ideja STANOVANJA (*Saint-Exupéry*, 2017: 16), koju nadopunjuje metaforom PODIZANJA BRANE – dakle ponovno utvrđivanja u odnosu na sve što se oko čovjeka događa. Naredna velika metafora je ona LAĐE (*Saint-Exupéry*, 2017: 23), plovila koje od najstarijih književnih dana (Noina arka, npr.) ima snažnu metaforičnost koja označava osiguranu plovidbu izabranih, spremnih na rizični život vlastitog odabira. Nasuprot koncentriranim nastojanjima u „Utvrdi“ se pojavljuje slika uzaludnih napora kroz metaforu PJEŠČANIK (*Saint-Exupéry*, 2017: 27), koji simbolizira sve ono što nije trajno. Njemu kontrapunktira metaforu ŠKRINJE (*Saint-Exupéry*, 2017: 27) u koju valja pohraniti sve vrijedno čuvanja, da se ne ospe poput pješčanika. HRAMNAPLANINI metaforizira ukupnost čovjekovih djela (*Saint-Exupéry*, 2017: 32), no ideja pješčanika sada je nadopunjena slikom sveopćeg propadanja. Kao najveći neprijatelj pojavljuje se metafora PUSTINJSKOGPIJESKA (*Saint-Exupéry*, 2017: 32), svegutajućeg, sveprekrivajućeg. Metafore SUŠNICE, ŽITNICE prirodno se nadovezuju na kraljev pokušaj prenošenja znanja na narod. Što se tiče naslova djela, po „Rječniku simbola“ (*Chevalier i Gheerbrant*, 1987: 733), utvrda je odvajkada metafora za ČOVJEKOVO UNUTARNJE SKLONIŠTE, PEĆINE SRCA i „povlaštenog MJESTA KOMUNIKACIJE IZMEĐU DUŠE I BOŽANSTVA ILI APSOLUTNOG“. Autori navode psalme 46, 59 i 60, kao i Teofila Filadelfijskog: „Potrudite se ući u najunutarnjiji zamak duše, u kuću Kristovu“ (ibid). Navode i Meistera Eckharta koji je zapisao: „Postoji li u duši tvrđava u koju čak ni pogled Boga u tri osobe ne može prodrijeti, jer to je mjesto čistog *Jedinstva*“ (ibid). Jednako tako, u istoj knjizi, „Rječniku simbola“, česta metafora ŽITNICE, a u skladu s tumačenjem koje su dali autori, metaforizira EPOPCIJU ili KONTEMPLACIJU, UPUĆENOST U TAJNE ŽIVOTA (*Chevalier i Gheerbrant*, 1987: 823). Metafore DIJAMANTA i BISERA predstavljaju ZNANJE (*Saint-Exupéry*, 2017: 50), a koje, ako nitko do njih ne drži, kao što su Nietzsche, Jaspers i Scheler mislili da je stvar s obrazovanjem, nisu vrjedniji od – opet metafora – BRUŠENA STAKLA. Banalnost Exupéry suprotstavlja djelima koja su posljedica svjesnog odabira, duge fermentacije, uloženog napora. Na momente gotovo da asocira na *Foucaulta* (2017) iz svoje zadnje faze, serije predavanja objavljenih pod naslovom „Hermeneutika subjekta“, gdje je staranje o sebi jedan od glavnih provodnih motiva djela. Čovjek se mora SAMOOBLIKOVATI. Metafora PLIJESNI (*Saint-Exupéry*, 2017: 60) predstavlja proširenje izražajne palete kod opisa opasnosti koje lebde oko čovjeka. „VJETAR OD RIJEČI“ metafora je ispraznosti (*Saint-Exupéry*, 2017: 65), koja se nadovezuje na

prethodno upozorenje o plijesni. Metafora „GOSPODNJEG OGRTAČA“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 65) govori sve sama za sebe: vladar je čovjek okrenut, uz grubu zbilju, i prema njenoj metafizičkoj nadogradnji, oslanja se na sile koje nadrastaju čovjeka. Ogrtač je od davnina metafora za kraljevske attribute i simbolizira PREOBRAZBE (*Chevalier i Gheerbrant*, 1987: 450) – a upravo preobrazba jedna je od temeljnih slika „Utvrde“. VJETROVI su metafora ŽIVOTNIH MIJENA i NAJTEŽIH ISKUŠENJA, no i OTVARANJA NOVIH MOGUĆNOSTI. Exupéry se postavlja kao protivnik logici – logika bi ovdje bila metafora tehnokratiziranog društva u kojemu je pojedinac posve funkcionaliziran, pa kaže: „Jer sam još jedanput poučen da logika ubija život. I da sama po sebi ne sadrži ništa...“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 84). Ulančava tri metafore, DRVA, GRANE i GNIJEZDA, u nastojanju što točnijeg prikazivanja slike povezanosti koju ima na umu kada je posrijedi odgoj i obrazovanje pojedinca (*Saint-Exupéry*, 2017: 85). „Osobno sam se udubio u veliko čudo preobrazbe i promjene sebe samoga“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 90). Kao što je već spomenuto, Exupéry kroz cijelo djelo konstantno provlači metaforu LAĐE. Po „Rječniku simbola“ lađa „stvara predodžbu napora i izdržljivosti što ih iziskuje plovidba“, a blizak je „simbolizmu POSUDE KAO SPREMNICE“ (*Chevalier i Gheerbrant*, 1987: 341-342), i što je najvažnije kada je „Utvrda“ u pitanju: „Taj prostor ne bi trebalo zamišljati kao golemu prazninu, nego kao MJESTO GDJE TEČE ŽIVOT, ONAJ ŠTO DOLAZI IZ VISINA, DUHOVNI ŽIVOT“ (*Chevalier i Gheerbrant*, 1987: 342). Exupéry kritizira čovjeka: „Tako mi se pokazalo da čovjek uopće nije vrijedan pažnje, ne samo zato što uopće nije bio sposoban za žrtvu, za opiranje kušnjama i prihvaćanje smrti – jer tada više nema oblika – nego i zato što se, utopljen u masu i upravljani masom, podčinjavao njezinim zakonima“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 99). Ne bi li ove retke mogli potpisati svi gorespomenuti autori, u svojoj kritici lijenosti sustava koji gramzljivo i inercijski, ne htijući se mijenjati, za sebe traži sve, ne dajući za uzvrat ništa osim one Krležine topline štale? (*Krleža*, 1980: 22) Čovjek koji RADI NA SEBI putem samoobrazovanja i obrazuje druge uspoređen je s DJETETOM S LOPATICOM I KANTICOM i koji se smješta u podnožje Atlasa, htijući ga premjestiti na drugo mjesto (*Saint-Exupéry*, 2017: 99). U okviru svojih velikih konstrukcija, Exupéry piše i o prijateljstvu, za koje kaže: „A prijateljstvo je uzvraćeno poštovanjem.“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 139) Kritizira deformiranost odnosa među ljudima: „Dok ti onoga koga voliš ili koji te voli odmah pretvaraš u roba, i ako ne preuzme teret tvoga ropstva, ti ga osuđuješ“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 140). Kada piše o STVARANJU ZALIHA, Exupéry ovu metaforu koristi ne bi li ukorio ljudsku potrebu za UŠTEDIVANJEM, SUZDRŽAVANJEM, UKOČENOŠĆU, umjesto DAVANJA, kao metafore OTVORENOSTI I RAZVOJA. „Jer kada je riječ o pobudama srca, uopće nema robe koja se daje uštedjeti. Jer davanje je prebacivanje mosta preko ponora tvoje samoće“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 140). Velika je povezanost „Utvrde“ s djelima poput „Tako je govorio Zaratustra“ Friedricha Nietzschea (1983) ili „Prorok“ Kahlila Gibrana (2022). Evo jednog citata iz Nietzscheova „Zarastre“, koji bi bez poteškoća mogao stajati i u „Utvrdi“, a primjera ima mnogo: „A ovu mi je tajnu rekao sam život: 'Vidi', reče, ja uvijek sam sebe moram prevladati“ (*Nietzsche*, 1983: 105). TAŠTINU Exupéry tretira ne kao manu, nego kao BOLEST: „A ona koju sam vidio kako se uzbuđuje zbog mnijenja gomile, i da kvari svoj hod i glas zato što je postala predstava, i izvlačila je iznimna zadovoljstva iz izgovorenih riječi na svoj račun, ona čiji se obraz žario vatrom zato što su je gledali, nisam u njoj vidio glupost, nego bolest. Jer kako iz drugoga izvlačiti zadovoljstvo, ako ne ljubavlju i darivanjem drugomu? Pa ipak, zadovoljstvo koje ona izvlači iz svoje taštine čini joj se toplijim od onoga koje izvlači iz dobara, jer bi taj užitak platila na štetu ostalih zadovoljstava. Mršavo i nesretno veselje, kao od kakva gubitka. Poput onoga koji se, kad ga što zasvrbi, počese, i od toga ga obuzme milina. MILOVANJE, naprotiv, ZAKLON je i BORAVIŠTE“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 154). STRUKTURA je kod Exupérya metafora APSOLUTA, (*Saint-Exupéry*, 2017: 159), a ništa nema smisla samo po sebi, nego tek kao dio ove veće cjeline. Mikrokozmos i makrokozmos kod njega su u najtješnjoj suradnji i nadopuni. Razboriti ljudi, skloni silogizmima metafora su pogrešnog puta jer „će njihovim silogizmima netko spretniji suprotstaviti bolje argumente kojima će oni, nakon što i sami razmisle, suprotstaviti još bolje argumente“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 167). Što je činiti? Po mišljenju autora „Utvrde“ ljudi moraju GLEDATI SRCEM, „bogatstvom srca“, što je metafora za UCJELOVLJENOST LJUDSKOG BIĆA o kojemu je kao cilju obrazovanja pisao Max Scheler, a donekle i Karl Jaspers, kao što je gore navedeno. Exupéry je očiti protivnik carevanja pozitivne znanosti i uzroka i posljedice kao stvari bez koje se ne može ništa objasniti: „No u životu postoji organizam koji napreduje. Jedan organizam, a ne jedan niz uzroka i posljedica...“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 167), što također podsjeća na Schelerovo distanciranje i strogi zahtjev za odricanjem od obrazovanja svih onih koji na duh gledaju kao na sekundarnu posljedicu uzastopnih materijalnih procesa. On je pisac kod kojeg sve pršti od slika, metafora, usporedbi i

prenesenih značenja: „No ako vas sabirem da vas sve zajedno podčinim veliku vrču što sam ga izgradio u srcu gradova kako bi bili u žitnici tišine hrama, onda je dobro da hram u svom uznesenju iz vas izvuče nešto da biste ga mogli voljeti“ (*Saint-Exupéry*, 2017: 185). PLOVIDBA je kod njega metafora prelijevajućih značenja, čas je to UNUTARNJE PUTOVANJE, čas IZGRADNJA VLASTITA BIĆA, čas POSAO KOJI SE MORA OBAVLJATI VANI, među drugima, u zajednici, koja cijela mora biti usmjerena prema boljoj budućnosti. Ideje prevladavanja kod njega su konstantno u prvom planu, čovjek je biće koje je dužno razvijati se ili propada. Njegov je život dobra potvrda ovog stava, on je živio što je pisao, i kada se mogao povući, jer je već otišao u mirovinu, on se nastavlja boriti protiv nacista u Drugom svjetskom ratu, te nestaje, odnosno pogiba. Exupéry pripada danas već gotovo posve izumrloj vrsti intelektualca, čovjeka ne-kabinetaša, osobe koja smatra da je čovjek sam svoja najbolja metafora, da je njegov život ono iz čega se može izvlačiti drugi korijen njegove etičnosti – a on je to svojim angažmanom dokazao.

8. Promjena obrazovne paradigme – promjena metafora obrazovnih radnika

Kako se metafore iz „Utvrde“ mogu primijeniti na područje obrazovanja danas? Prije svega, a u okviru promatranja odgojno-obrazovnih područja kurikulumu i međupredmetnih tema možemo uočiti distinkciju između OBUČAVANJA i PROSVJEĆIVANJA, ali i njihovu međusobnu ovisnost. Za primjer uzmimo prijedlog hrvatskog Nacionalnog kurikulumu za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje (*MZO*, 2017: 24-25). Naime, sedam je odgojno-obrazovnih područja istaknutih u kurikulumu: jezično-komunikacijsko, matematičko, prirodoslovno, tehničko i informatičko, društveno-humanističko, umjetničko, tjelesno i zdravstveno. Kao ravnopravan dio obrazovanja osnovnoškolaca uključene su i međupredmetne teme, odnosno one teme koje trebaju biti zastupljene kao integralni dio svih odgojno-obrazovnih područja, a to su: osobni i socijalni razvoj, zdravlje, održivi razvoj, učiti kako učiti, poduzetništvo, uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije te građanski odgoj i obrazovanje. Konceptualizacija obrazovanja kao obučavanja za određeni posao moguća je i bez ideje o prosvijećenosti, no u tom bismo se slučaju mogli pozvati na već spomenuto Nietzscheovo 'elegantno barbarstvo', jer ne biti barbarin u današnjem svijetu podrazumijeva i razvoj i oblikovanje karaktera, Schelerova 'duha' ili Exupéryjeve utvrde unutar koje je čovjek sačuvan od plijesni i vjetrova, te vanjske okolnosti ne mogu narušiti njegov 'napredujući organizam'. U praksi bi to značilo da je zadatak učitelja i obući i stvoriti uvjete za GRADNJU UTVRDE kod svakog pojedinca. Ovo drugo nije jasno determinirano kurikulumom i ujedno je i najteži dio učiteljskoga posla, a upravo je to ključ promjene paradigme u obrazovanju. Vratimo se u nedavnu stvarnost i pohvalu učiteljima koji su brzo i efikasno 'migrirali' skupa s učenicima u online okruženje. Ovaj put dodat ćemo i to da su se poneki učitelji zaista potrudili da djeca nastave vjerovati u smisao obrazovanja, osjete želju za radom, pomogli im da premoste bezkontaktnu zbilju kontaktom s učiteljem i drugom djecom virtualnim putem. Dobar učitelj djeluje na svoje učenike podjednako u svim uvjetima – sa i bez upotrebe tehnologije, uz detaljan ili općeniti kurikulum, kvalitetne ili manje kvalitetne udžbenike. Drugim riječima, online okruženje, ili bilo koja krizna situacija s početka članka, nije nešto što uvelike mijenja obrazovnu paradigmu. Mijenjaju ju ili stvaraju metafore kroz koje pojedinci koje društvo plaća za obrazovanje mladih naraštaja povlače svoje svakodnevne poteze. Zbog toga je Exupéryjeva metaforika moćan alat za promjenu cjelokupne svijesti u ulozi učitelja (kralja) u društvu: njegova je zadaća izgraditi UTVRDU u učenikovu srcu, sigurnu za STANOVANJE, spremnu za PODIZANJE POTREBNIH BRANA, pomoći mu sagraditi LAĐU ZA DUGU PLOVIDBU, poklanjati mu BISERE koje će spremati u ŠKRINJU vlastite vrijednosti i snage. Umjesto TAŠTINE razvijati želju za MILOVANJEM, a umjesto ŠTEDNJE i UKOČENOSTI vježbati OTVORENOST i DAVANJE. Svaki opis voljenog učitelja, bilo iz našeg sjećanja ili nekog književnog djela, sagrađen je, između ostaloga, i od ovih ili sličnih metafora. U tom je smislu promjena paradigme povratak neprežaljenoj tradiciji gledanja na učiteljsku profesiju kao na jednu od najplemenitijih profesija uopće.

9. Zaključak

Unatoč brojnim vanjskim utjecajima koji ostavljaju privid promjena u obrazovnom sustavu, pogled u prošlost ili pogled u književnost pokazuju nam da se u posljednjih nekoliko stoljeća problemi obrazovanja predočeni kroz metafore ne mijenjaju. Širenje obrazovanja dovodi do njegovog umanjivanja, odnosno izostanka vrhunskih rezultata, a učenike se tretira kao materijal za oblikovanje prema potrebama vremena i sustava. Obrazovanje ne smije biti okoštalo i nepropusno za promjene, no

treba biti jako i sposobno iznjedriti vrhunske pojedince. Obrazovanje usmjereno na pojedinca treba mu pružiti mogućnost otkrivanja svojih nutarnjih vrednota, a ono dovodi do načina življenja u kojem pojedinac utvrđuje svoju cjelovitost. Pravo obrazovanje služi čovjeku i nije alat kojim bi se od čovjeka napravilo slugu. Učitelj, kao reprezent obrazovnih nastojanja sustava, može birati svoj pristup obrazovanju – hoće li ono biti obučavanje ili obučavanje i prosvjećivanje istovremeno. Svaki kotačić u stroju obrazovanja koji se oslanja isključivo na obučavanje i ne obraća pažnju na duh, ontičko uzimanje, bitnosti, doprinosi kvarenju sustava. Jer obrazovni sustav, koliko god se u formalnom smislu oslanjao na suvremene teorijske doprinose i bio u svojoj biti moderan i naklonjen razvoju pojedinca, funkcionira ili provodi svoju politiku pomoću pojedinaca 'na terenu'. U onoj mjeri u kojoj su pojedinci spremni vidjeti svoj posao kao građenje, pružanje sigurnosnih mreža, hranjenje pojedinačnih interesa i općenito, spremnost na davanje, utoliko će sustav biti i jači i spremniji na prihvat različitih vrsta promjena. Obrazovanje je, čak i kada svi sudionici obrazovnog procesa nisu na visini svog zadatka, nezaustavljiv fenomen, zbog čovjekove prirode i prirode njegovih odnosa s drugim ljudima. Ipak, kako bi ovaj perpetuum mobile osigurao samodostatnost svakom pojedincu, jedina promjena koja će sigurno biti njemu na korist bit će promjena u individualnom pristupu i viđenju obrazovanja svakog pojedinog učitelja.

LITERATURA

- Andrić, Ivo (2014). *Znakovi pored puta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain (1987). *Rječnik simbola*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Diesterweg, Adolph (2022). <https://podarilove.ru/hr/vyrazhenie-ob-ucbebe-citaty-pro-ucbebu/>; pristupljeno [24. 08. 2022]
- Foucault, Michel (2017). *Hermeneutika subjekta*. Zagreb: Sandorf.
- Gibran, Kahlil (2022). *Prorok*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Hadot, Pierre (2016). *Unutarnja tvrđava*. Zagreb: Sandorf.
- Jaspers, Karl (1998). *Duhovna situacija vremena*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Johnson, Mark (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kant, Immanuel (1803). *Über Pädagogik*. Königsberg: D. Friedrich Theodor Rink.
- Kopić, Mario (2013). *Otkucaji drugoga*. Beograd: Službeni glasnik.
- Krleža, Miroslav. (1980). *Na rubu pameti*. Sarajevo: Oslobođenje.
- Lakoff, George (1987). *Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George; Johnson, Mark (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lever, Paul (2018). *Kako Berlin vlada Europom*. Zagreb: Profil.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (2017). *Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje, prijedlog nakon javne rasprave*. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/NacionalniKurikulumi//Nacionalni%20kurikulum%20za%20osnovno%C5%A1kolski%20odgoj%20i%20obrazovanje.pdf>, pristupljeno [1. 08. 2022]
- Nietzsche, Friedrich (1983). *Tako je govorio Zaratustra*. Beograd: Grafos.
- Nietzsche, Friedrich (1997). *Rođenje tragedije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Nietzsche, Friedrich (2020). *O budućnosti naših obrazovnih ustanova*. Beograd: FactUM izdavaštvo.
- Safranski, Rüdiger (2021). *Nietzsche – biografija njegove misli*. Zagreb: Sandorf.
- Saint-Exupéry, Antoine de (2017). *Utvrda*. Zagreb: Naklada Jučić.
- Scheler, Max (1996). *Ideja čovjeka i antropologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Schmitt, Rudolph (2005). Systematic Metaphor Analysis as a Method of Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 10(2), 358-394. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2005.1854> [24. 08. 2022]
- Sloterdijk, Peter (2015). *Svoj život promijeniti moraš*. Zagreb: Sandorf.

EDUCATION AND SELF-EDUCATION AS A PERPETUUM MOBILE AND ITS HIGHEST ACHIEVEMENT

Summary

This paper thematises education as one of the constituent ways human beings are formed. It gives examples from history and the analysis of education metaphors which show that education and self-education as the highest achievement of meaningful education are, by their inner logic, able to change with the challenges new times bring. A recent example is the pandemic, whose paradoxes and completely new situations (such as the non-existence of direct contact between a teacher and students) have been successfully overcome in education. Also, the paper compares the idea of education and self-education with the motives and metaphors of the novel "The Wisdom of the Sands" by Antoine de Saint-Exupéry. The interaction of these two processes and their genuine identity show that the process of a successfully initiated education resembles a Perpetuum mobile, like in the Exupéry's novel about the king giving his best to educate his people. The purpose of education is discussed in line with the author's ideas, who believed in conditioning and saw self-education as the crown of education. The paper concludes that not many things are as needed as education and that therefore the sustainability of education is unquestionable, as long as it is conducted in line with the ideas that have formed it from its very beginnings.

Keywords: *education, self-education, the knowledge constant, tradition as the only guarantee of change*

AУТОРИ / SZERZŐK / AUTORI / AUTHORS

16. MEЂУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
16. NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
16. MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
16TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

1. Bacsa-Bán Anetta	13. Ines Katić	25. Námesztovszki Zsolt
2. Balogh Regina	14. Kovács Írisz	26. Ivana Nikolić
3. Lucija Belošević	15. Andre Kurowski	27. Bojana Perić Prkosovački
4. Blatt Péterné	16. Valentina Majdenić	28. Richárd Kószó
5. Ђорђе Л. Цвијановић	17. Major Lenke	29. Rudnák Ildikó
6. Ana Izabela Dasović	18. Zvonimir Marić	30. Hrvoje Šlezak
7. Grabovac Beáta	19. Ivana Marinić	31. Szabóné Pongrácz Petra
8. Horák Rita	20. Hrvoje Mesić	32. Draženko Tomić
9. Tatjana Pleš	21. Eva Mikuska	33. Tin Užar
10. Milena Ivanuš Grmek	22. Snježana Mraković	34. Emőke Varga
11. Александар П. Јанковић	23. Nagy Kinga	
12. Kalmár Laura	24. Nagyházi Bernadette	

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

37(082)

УЧИТЕЉСКИ факултет на мађарском наставном језику. Међународна научна конференција (16 ; 2022 ; Суботица)

Промена парадигме у образовању и науци [Електронски извор] : зборник радова = Paradigmaváltás az oktatásban és a tudományban : tanulmánygyűjtemény / 16. међународна научна конференција, Суботица, 3–4. новембар 2022. = 16. Nemzetközi tudományos konferencia, Szabadka, 2022. november 3–4. ; [уредници Viktor Fehér, Laura Kalmár, Judit Raffai]. - Суботица = Szabadka = Subotica : Учитељски факултет на мађарском наставном језику, 2022

Начин приступа (URL):

https://magister.uns.ac.rs/files/kiadvanyok/konf2022/Inter_ConfSubotica2022.pdf. - Начин

приступа (URL): <http://magister.uns.ac.rs/Kiadvanyaink/>. - Начин приступа (URL):

<https://magister.uns.ac.rs/Публикације/>. - Насл. са насловног екрана. - Опис заснован

на стању на дан: 26.12.2022. - Радови на срп., мађ., хрв. и енгл. језику. -

Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-81960-19-6

а) Образовање -- Зборници

COBISS.SR-ID 83886601